

امید به زندگی بیشتر و جمعیت سالمندی کمتر در زنان ایرانی: تحلیلی پیرامون ناهمخوانی

دکتر بتول احمدی: استادیار گروه مدیریت خدمات بهداشتی، دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی، دانشگاه علوم پزشکی تهران
نویسنده رابط: ahmadib@sph.tums.com

دکتر فرانک فرزندی: استادیار گروه مدیریت خدمات بهداشتی، پژوهشکده علوم بهداشتی جهاد دانشگاهی

دکتر بتول شریعتی: دانشیار گروه پزشکی اجتماعی، دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران

معصومه علی محمدیان: مربی گروه اکولوژی انسانی، دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی، دانشگاه علوم پزشکی تهران

دکتر کاظم محمد: استاد گروه اپیدمیولوژی و آمار زیستی دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی دانشگاه علوم پزشکی تهران

دریافت: ۸۳/۱۲/۲۲ پذیرش: ۸۴/۷/۹

چکیده:

زمینه و هدف: مشاهده هرم سنی سرشماری ۱۳۷۵ و نمونه گیری و برآورد جمعیتی سالهای ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳ نشان دهنده بیشتر بودن جمعیت قابل ملاحظه مردان نسبت به زنان سالمند است. این در حالی است که میزان های اعلام شده امید به زندگی در زنان بالاتر از مردان است. مطالعه حاضر به منظور بررسی و تحلیل پیرامون این ناهمخوانی انجام شده است.

روش کار: در این بررسی نسبت های جنسی در سال های ۱۳۳۵-۱۳۷۵ براساس داده های سرشماری محاسبه و روند تغییرات آن طی این دوره تحلیل شد.

نتایج: روند تغییرات نسبت جنسی در طی سالهای ۱۳۳۵-۱۳۷۵ نمایانگر آن است که نسبت قابل ملاحظه ای از زنان تا سال ۱۳۵۵ شانس گذر از گروه سنی ۳۴-۲۵ به گروه سنی ۴۴-۳۵ سال را نداشته اند. احتمالاً بحرانهای دهه ۱۳۲۰ موجب آسیب پذیری بیشتر زنان در سنین باروری شده است. تغییر این وضعیت از سال ۱۳۵۵ (عدم افزایش بارز نسبت جنسی) می تواند بیانگر بهبود وضعیت اجتماعی و برنامه های بهداشتی درمانی و افزایش اثربخشی این برنامه ها باشد.

نتیجه گیری: از آن جا که امید به زندگی براساس احتمالات شرطی مرگ و میر در هر زمان محاسبه می شود و با توجه به نتایج حاصل از بررسی، ناهمخوانی ظاهری هرم سنی جمعیت کشور با امید به زندگی زنان، ناشی از مرگ و میر بالای زنان در سالهای قبل از ۱۳۵۵ است.

واژگان کلیدی: جمعیت، زنان، سالمندی، نسبت جنسی، امید به زندگی

مقدمه:

جمعیت زنان و مردان براساس برآورد جمعیتی سال ۱۳۸۲ برای گروههای سنی بالاتر از ۶۰ سال بارزتر است (سازمان مدیریت و برنامه ریزی مرکز آمار ایران ۱۳۸۲). این درحالی است که امید به زندگی در زنان بالاتر از مردان است؛ بطوریکه در سال ۱۳۷۵ امید به زندگی زنان در بدو تولد و در

مشاهده هرم سنی جمعیت کشور براساس نتایج سرشماری سال ۱۳۷۵ بیانگر بیشتر بودن تعداد مردان از زنان در گروههای سنی بالای ۵۵ سال و افزایش نسبت جنسی است (مرکز آمار ایران ۱۳۷۵). این تفاوت در

نسبت جنسی سالهای ۱۳۷۵-۱۳۳۵ در تمامی گروههای سنی در جدول شماره ۲ ارائه شده است. در این جدول روند نسبت جنسی همگروههای سنی با طیف های مختلف رنگ خاکستری مشخص شده است. این جدول نشان می دهد که نسبت جنسی از گروه سنی ۳۴-۲۵ ساله به گروه سنی ۴۴-۳۵ ساله در سرشماری ۱۳۳۵ به ۱۳۴۵ و سرشماری ۱۳۴۵ به ۱۳۵۵ به شدت افزایش پیدا کرده است؛ به طوریکه از سرشماری ۱۳۳۵ به ۱۳۴۵ از ۹۸ به ۱۲۱ و در سرشماری ۱۳۴۵ به ۱۳۵۵ از ۹۶ به ۱۰۹ تغییر یافته است. با توجه به این روند و بالا بودن نسبت جنسی در گروه سنی ۴۴-۳۵ ساله در سرشماری ۱۳۳۵ که برابر ۱۱۹ می باشد انتظار می رود در دهه های قبل نیز رخداد مشابه ای وجود داشته باشد که اطلاعات آن موجود نیست. این تغییر نسبت جنسی در گروه مورد نظر از سال ۱۳۵۵ به ۱۳۶۵ بسیار کمتر شده است (از ۱۲۰ به ۱۱۸) و از سال ۱۳۴۵ به ۱۳۵۵ تقریباً قابل اغماض می باشد (از ۱۲۱ به ۱۲۰).

روند تغییرات برآورد امید به زندگی در زنان و مردان طی دهه های سرشماری ۱۳۷۵-۱۳۳۵ نیز در نمودار شماره ۱ آمده است.

بحث:

مشاهده روند تغییرات نسبت جنسی در طی سالهای ۱۳۷۵-۱۳۳۵ نمایانگر آن است که نسبت قابل ملاحظه ای از زنان تا سال ۱۳۵۵ شانس گذر از گروه سنی ۳۴-۲۵ سال به گروه سنی ۴۴-۳۵ سال را نداشته اند. در واقع زنان متولدین سالهای ۱۳۲۰-۱۳۰۰ تا سن ۳۵ سالگی دارای مرگ و میر بالاتری از مردان بوده اند. این موضوع احتمالاً ناشی از اثر بحرانهای حول سال (۱۳۲۰ جنگ، قحطی، و.....) بر سلامت زنان بوده که اثرات ناشی از آن خصوصاً زنان در گروه سنی باروری را بسیار آسیب پذیر ساخته است. با توجه به نتایج، می توان گفت این وضعیت در سال های قبل از ۱۳۳۵ نیز وجود داشته است که به دلیل فقدان اطلاعات معتبر قابل نمایش نمی باشد.

۶۰ سالگی به ترتیب ۶۹/۶ و ۱۷/۹ سال و برای مردان به ترتیب ۶۵/۱ و ۱۶/۰ سال برآورد و اعلام شده است. طبق برآورد ها تغییر این میزان ها در سالهای بعدی نیز به گونه ای است که امید به زندگی زنان نسبت به مردان همواره بیشتر بوده است (نمودار شماره ۱) (مرگ و میر کودکان در ایران، روند ها و شاخصها ۱۴۰۰-۱۳۳۵، خرداد ۱۳۸۲)

با توجه به بالاتر بودن و افزایش بیشتر امید به زندگی در زنان انتظار می رود جمعیت زنان از مردان در جمعیت سالمندی بیشتر باشد در صورتیکه هرم سنی جمعیت کاملاً خلاف این موضوع را نشان می دهد. در این مقاله با توجه به اطلاعات جمعیتی سالهای ۱۳۷۵-۱۳۳۵ به بررسی و تحلیلی پیرامون این ناهم خوانی پرداخته شده است. (مرکز آمار ایران ۱۳۷۵، ۱۳۶۵، ۱۳۵۵، ۱۳۴۵، ۱۳۳۵).

روش کار:

در این بررسی هرم سنی جمعیت در پنج سرشماری گذشته (از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۷۵) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نسبت جنسی عبارت از تعداد مردان در مقابل هر ۱۰۰ نفر زنان که براساس داده های سرشماری محاسبه و روند تغییرات آن طی این دوره مورد بررسی قرار گرفت. در واقع نسبت جنسی در هر یک از گروههای سنی در طی سالهای ۱۳۷۵-۱۳۳۵ به صورت همگروهی مقایسه و تحلیل شد.

نتایج:

جدول شماره یک جمعیت و نسبت جنسی گروههای سنی بالای ۵۵ سال مردان و زنان کشور در سال ۱۳۷۵ نشان می دهد. این اطلاعات بیانگر بیشتر بودن تعداد مردان نسبت به زنان در این گروههای سنی، خصوصاً گروه سنی ۷۴-۶۵ سال می باشد.

سال (۲۰/۸٪) و در دهه ۱۳۶۷-۱۳۷۷ معادل ۱/۲ سال (۱/۸٪) بوده است (مرگ و میر کودکان در ایران، روند ها و شاخصها ۱۴۰۰-۱۳۳۵، ۱۳۸۲).

نتیجه گیری :

از آنجا که امید به زندگی براساس احتمالات شرطی مرگ و میر محاسبه می شود و میزان مرگ و میر در زمان گذشته بر آن تاثیر نمی گذارد، لذا بهبود وضعیت سلامت زنان باعث افزایش امید به زندگی در آنها شده است ولی در تغییر نسبت جنسی چندان مؤثر نیست. روند امید به زندگی در طی همه دهه های اخیر صعودی بوده است. به نظر می رسد در این روند گرچه افزایش امید به زندگی در ابتدا با تدابیر ساده امکانپذیر است ولی حفظ این روند و سرعت بالا رفتن آن به سادگی میسر نمی باشد که ما پس از دهه ۱۳۵۵ شاهد آن بوده ایم.

در حقیقت برخلاف ظاهر امر، هیچ گونه ناهمخوانی بین امید به زندگی با وضعیت موجود سلامت زنان وجود ندارد و کمتر بودن تعداد زنان سالمند ناشی از مرگ و میر بالا و پایین بودن امید به زندگی آنان در سالهای قبل از ۱۳۵۵ بخصوص قبل از ۱۳۳۵ است.

روند تغییرات نسبت جنسی نشان می دهد بعد از سال ۱۳۴۵ و بخصوص از سال ۱۳۵۵ مرگ و میر زنان در دهه سنی مورد بحث کاهش یافته که می تواند نمایانگر بهبود وضعیت اجتماعی (اقتصادی، فرهنگی و سیاسی) و برنامه های بهداشتی - درمانی و افزایش دسترسی و اثربخشی برنامه ها پس از آن سال باشد. تغییر شرایط اجتماعی و اقدامات انجام شده در راستای بهبود ساختار ارائه خدمات و برنامه های بهداشتی کشور منجر به کاهش مرگ و میر و افزایش امید به زندگی شده است که روند آن در نمودار شماره ۱ مشاهده می شود.

طبق اطلاعات مرکز آمار میزان افزایش امید به زندگی در دهه ۱۳۵۵-۱۳۴۵ به میزان ۱۱ سال و حدود دوبرابر تغییرات دهه های بعدی یعنی ۵ سال برای دهه ۱۳۶۵-۱۳۵۵ و ۶/۵ سال در دهه ۱۳۷۵-۱۳۶۵ است (مرکز آمار ایران ۱۳۸۴). با توجه به نتایج بررسی روند نسبت جنسی، بخش بزرگی از این امر می تواند ناشی از بهبود سلامت زنان در این گروه سنی باشد. یک بررسی دیگر مرکز آمار نیز حاکی از افزایش امید به زندگی در دهه ۱۳۴۷-۱۳۳۷ به میزان ۲/۷ سال (۶/۳٪) و در دهه ۱۳۵۷-۱۳۴۷ به میزان ۸/۷ سال (۱۹/۱٪) و در دهه ۱۳۶۷-۱۳۵۷ به میزان ۱۱/۳

جدول ۱- جمعیت و نسبت جنسی گروههای سنی بالای ۵۵ سال مردان و زنان کشور در سال ۱۳۷۵

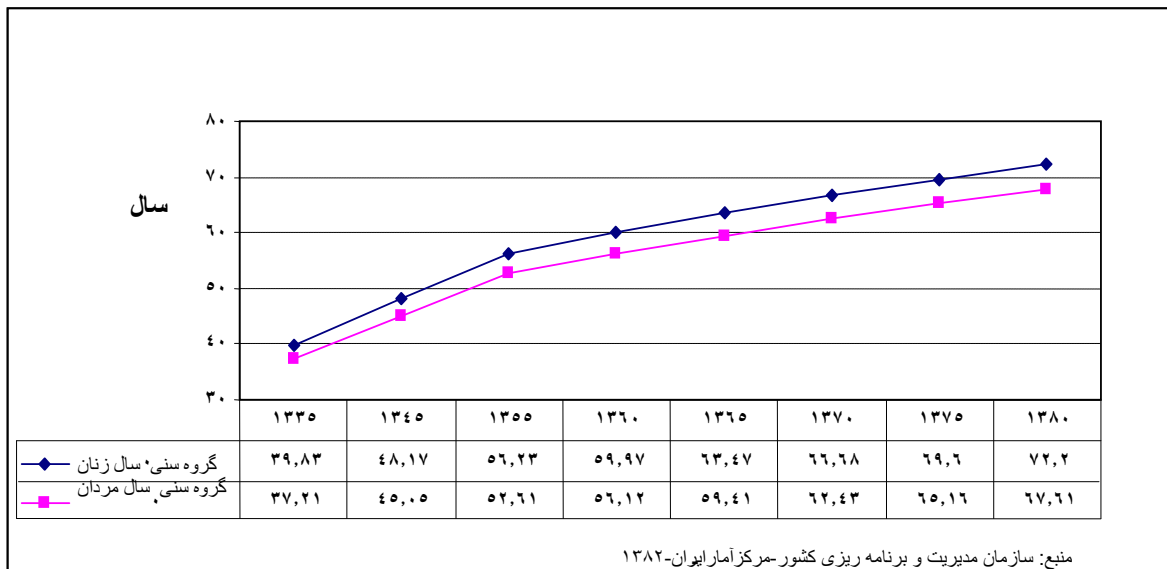
سال ۱۳۷۵		۶۴-۵۵		۷۴-۶۵		۸۴-۷۵	
		زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد
جمعیت	۱۲۷۸۹۲۱	۱۴۷۰۷۵۳	۸۸۲۶۷۵	۱۰۴۰۲۰۷	۲۴۳۶۰۹	۲۶۶۹۷۹	
نسبت جنسی	۱۱۴		۱۱۷		۱۰۹		

منبع : (سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۷۵) انتشارات مرکز آمار ایران

جدول ۲ - نسبت جنسی به تفکیک گروه‌های سنی در سرشماریهای سالهای ۱۳۳۵ الی ۱۳۷۵

سال سرشماری	گروه سنی	۵-۱۴	۱۵-۲۴	۲۵-۳۴	۳۵-۴۴	۴۵-۵۴	۵۵-۶۴	۶۵-۷۴	۷۵-۸۴
۱۳۳۵		۱۰۶	۹۹	۹۸	۱۱۹	۱۰۵	۱۱۲	۱۱۱	۱۰۲
۱۳۴۵		۱۰۹	۹۷	۹۶	۱۲۱	۱۱۵	۱۰۷	۱۱۴	۱۱۳
۱۳۵۵		۱۰۹	۹۸	۹۴	۱۰۹	۱۲۰	۱۱۸	۱۰۶	۱۲۲
۱۳۶۵		۱۰۵	۱۰۳	۱۰۲	۹۹	۱۱۱	۱۱۸	۱۱۲	۹۱
۱۳۷۵		۱۰۳	۹۹	۱۰۲	۱۰۴	۹۹	۱۱۴	۱۱۷	۱۰۹

با استفاده از اطلاعات سرشماری های نفوس و مسکن ۱۳۳۵-۱۳۷۵ انتشارات مرکز آمار ایران

نمودار ۱ - روند امید به زندگی مردان و زنان در سالهای ۱۳۳۵ - ۱۳۸۰

منابع :

مرکز آمار ایران ، جمعیت برحسب سن و به تفکیک ساکنین
شهرشینی و ده نشین در ایران و استانها : آبانماه ۱۳۳۵ :
[http://amar.Sci.org.ir/Data.aspx?No=۱۱۳۳۳۴](http://amar.Sci.org.ir/Data.aspx?No=۱۱۳۳۳۴&Ln=F&S=TP)
accessed at ۲۰۰۵.
سازمان برنامه و بودجه، مرکز آمار ایران (۱۳۴۷) ،
سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۴۵ ، تهران ، مرکز
آمار ایران ، ص ۴-۱ .
مرکز آمار ایران (۱۳۴۸). تحولات جمعیت جوان ۲۴-۱۵
ساله در مقایسه با جمعیت کل کشور طی سالهای ۷۵-
۱۳۳۵ : <http://www.amar.sci.org.ir/Detail.aspx>
accessed at ۲۰۰۵
مرگ و میر کودکان در ایران ، روند ها و شاخصها (۱۴۰۰ -
۱۳۳۵) (خرداد ۱۳۸۲). دفتر انتشارات و اطلاع رسانی
مرکز آمار ایران، ص. ۷۸ - ۷۱.

سازمان مدیریت و برنامه ریزی مرکز آمار ایران (۱۳۸۲)
آمارگیری از ویژگیهای اشتغال و بیکاری خانوار، انتشارات
مرکز آمار ایران، ص ۶۵-۶۰.
سازمان برنامه و بودجه، مرکز آمار ایران (۱۳۷۷) ،
سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۷۵ ، کل کشور،
تهران ، مرکز آمار ایران ، ص ۳-۱ .
سازمان برنامه و بودجه، مرکز آمار ایران (۱۳۵۹) ،
سرشماری عمومی نفوس و مسکن ، آبان ۱۳۵۵ ، کل
کشور، تهران ، مرکز آمار ایران.
سازمان برنامه و بودجه، مرکز آمار ایران (۱۳۶۸)، سرشماری
عمومی نفوس و مسکن ، مهرماه ۱۳۶۵ ، فرهنگ آبادیهای
کشور، کل کشور، تهران ، مرکز آمار ایران ، ص ۷۱-۶۹ .